

**Наставно-научном већу
Филозофског факултета
Универзитета у Београду**

Београд, 18. новембар 2022. године.

На седници Одељења за историју уметности од 18. октобра и на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 4. 11. 2022. изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Визуелизација концепта мађарске политичке нације у јужној Угарској током последњих деценија 19. и почетком 20. века“ Јоване Миловановић.

По увиду у дисертацију, дајемо следеће мишљење,

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Јована (Д.) Миловановић је рођена у Крагујевцу 1992. године. Дипломирала је 2015. године на Одељењу за историју уметности на Филозофском факултету, Универзитета у Београду. Наредне године је завршила мастер студије на истом одељењу, где се школске 2016/2017. уписала на докторске студије. Године 2015. је похваљена од стране Филозофског факултета за изузетан успех у студирању. Наредне године је добила Награду „Катарина Амброзић” коју додељују истоимена фондација и Библиотека града Београда најуспешнијем студенту завршне године историје уметности. Јована се бави европском и националном уметношћу и визуелном културом друге половине 19. и првих деценија 20. века, са посебним нагласком на уметност у служби националне идеје. Објављује студије, чланке у домаћим и иностраним публикацијама, такође учествује на научним скуповима и држи јавна предавања. Од 2019. године запослена је у звању истраживача-сарадника на Филозофском факултету у Београду. Јована Миловановић је објавила више научних и стручних радова, који се дотичу визуелизације мађарске политичке нације: „Визуелизација Миленијумске прославе у Будимпешти 1896. године: Слика *Дефиле банатских спахија пред царем Фрањом Јосифом I* Пала Вага“, Зборник Народног музеја, св. 22, књ. 2, 2016, 201-219. „Миленијумска прослава 1896. године и споменичка култура: Миленијумска кула на Гардошу у Земуну“, *Саопштења* бр. XLIX-2017, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, 185-210. „*Вршачки триптихон* Паје Јовановића на Миленијумској изложби 1896. године: репрезентација локалног идентитета и (не)присутна идеологија“, *Саопштења* бр. L-

2018, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, 213-231. „The 1896 Millennial celebrations and Rijeka: The painting of Andor Dudits *Ceremonial proclamation of the annexe of Rijeka to Hungary 1779*“, Art and Politics in the Modern Period. Conference Proceedings, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Zagreb, 2019, 139 -146. „Српске црквене старине на изложбама у Будимпешти крајем 19. века: културно наслеђе у функцији двојног идентитета“, у: *Из историје српско-мађарских културних веза 2*, Матица српска, Нови Сад, 2019, 201 - 234. „Национализација владарске слике: портрет царице Елизабете Аустријске Мора Тана“, у: *Плурализам идентитета: Сликарство на тлу Средње Европе током последњих деценија 19. и почетком 20. века* (ур. Игор Борозан), 2020, 55-79. „Свечана сала Градске куће у Новом Саду као простор владарске репрезентације: од цара Фрање Јосифа I и царице Елизабете до краља Александра и краљице Марије Карађорђевић“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, Књ. 49 (2021), 165-186.

Дисертација „**Визуелизација концепта мађарске политичке нације у јужној Угарској током последњих деценија 19. и почетком 20. века**“ обима је 221 стандардне компјутерске стране текста или 298 стране са репродукцијама. Извори и литература су обима 11 страна.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске дисертације Јоване Миловановић је визуелизација концепта мађарске политичке нације на простору јужне Угарске, данашње Аутономне покрајине Војводине у Републици Србији, у периоду између Аустроугарске нагодбе 1867. године до почетка Првог светског рата. У фокусу истраживања нашли су се радови различитих жанровских одређења карактеристичних за другу половину 19. века: дела ликовне и примењене уметности, споменици, артефакти визуелне културе, као и ефемерни спектакли.

Културно наслеђе са војвођанског простора настало у сагласју са мађарском националном идејом, током друге половине 19. и у првим деценијама 20. века, није изучавано као засебна целина, већ искључиво у фрагментарним студијама. На основу вишегодишњег проучавања уметничких дела и визуелне културе са територије некадашње јужне Угарске, заснованих на теренском раду у музејским и архивским институцијама у војвођанским градовима, као и у Будимпешти, Јована Миловановић овај специфични историјски период сагледава хронолошки, као различите развојне етапе мађарског културног деловања, одређеног специфичном идејном премисом мађарске политичке нације којом су сви становници Краљевине Угарске сматрани делом мађарског националног корпуса. Устројство дисертације у великој мери је одређено политичко-друштвеним околностима у којима је

функционисала угарска држава и мађарски народ, што је условило и типологију уметничких радова и културног деловања који су обухваћени овим истраживањем. Манифестација мађарске политичке нације у јавној сфери посредством медијске културе карактеристичне за 19. век кулминирала је током Миленијумске прославе 1896. године чему је у дисертацији посвећена нарочита пажња с обзиром на остварене културно-уметничке домете. У периоду пре Миленијума настао је важан опус портретног сликарства који је систематизован по типологији приказаних личности, док се у постмиленијумском периоду наставља ова пракса која је надограђена интензивним подизањем споменика на јужноугарском простору који су такође типолошки разврстани.

Дисертација се темељи на тумачењу улоге уметности и визуелне културе у друштвено-политичким оквирима одређеним идеологијом национализма на изразито мултиетничком простору који је био поприште различитих идеолошких сучељавања карактеристичних за другу половину 19. века. Живот на истом културном простору неминовно је довео до стваралачког одговора других националних ентитета, коме је такође посвећена пажња. У раду су паралелно праћена културна струјања у мађарској престоници која су своје одјеке имала и јужној Угарској захваљујући појачаној комуникацији између центра и периферије у назначеном историјском периоду.

Циљ истраживања теме визуелизације концепта мађарске политичке нације темељи се на прикупљању, систематизацији и тумачењу различитих дела уметности и визуелне културе као целина којом је садржински посредован наведени концепт, са намером да оствари политички ефекат. Деловање мађарске националне елите наслања се на доминантни друштвено-политички, а потом и културни оквир у читавој Европи 19. века, које ипак карактеришу специфичности одређене државом на чијем челу се налазила Хабзбуршка монархија. Управо та сложена политичка ситуација и константна тежња Мађара ка самосталности условила је симболичку политику као важно поље идеолошке манифестације и идентитетског одређења. Важни културни феномени 19. века прожели су стваралаштво мађарских уметника које се превасходно заснивало на историзму као незаобилазној одредници читаве друге половине века, који се манифестовао у домену театрализације и естетизације историјског сликарства, као и ефемерних спектакала.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

У дисертацији је потврђена хипотеза да су дела **ликовних уметности и визуелне културе била основно средство у исказивању, али и грађењу концепта мађарске политичке нације**. Уобличавање концепта мађарске политичке нације резултира

као више деценијски процес мађарске интелектуалне елите која је свој централни ослонац пронашалау домену културне продукције. Портрети, историјско сликарство, споменици, и ефемерни спектакли фигурирали су као **отелотворење једне апстрактне визије каква је била мађарска политичка нације**.

Проучавање ликовних феномена у широком временском распону омеђеном догађајима који су одредили Аустроугарску монархију – склапање Нагодбе 1867. и избијање Првог светског рата који ће најавити њен нестанак са историјске позорнице, потврдило је важност визуелне комуникације у симболичкој политици на простору Краљевине Угарске.

У дисертацији је предочено да су у периоду између Аустроугарске нагодбе и Миленијумске прославе **репрезентативни портрети** личности из династије Хабзбург, националних хероја и локалних званичника **били главни визуелни носиоци мађарске политичке нације у јужној Угарској**.

Показано је да током Миленијумске прославе **замишљена национална историја задобија примат у визуелном конструисању мађарске националне идеје**, почевши од „прапочетака“ који се односе на период досељавања крајем 9. века, а потом и све кључне епохе које су обележиле угарску историју све до 1867. године.

Дисертацијом је потврђено да се визуелна комуникација носилаца појединих регионалних идентитета, заснованих на локалним, верским и етничким елементима, у одређеној мери утапала у мађарску политичку нацију у жупанијским центрима и слободним градовима јужне Угарске у одређеној мери утапали у мађарску политичку нацију.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Први део рада, **Уводна разматрања**, након описа предмета истраживања и степена истражености теме дисертације, састоји се из две целине: *Уобличавање концепта мађарске политичке нације и јужна Угарска: теоријски, геополитички и инструментални оквири* и *Основа методолошког приступа и интермедијалност у другој половини 19. века на простору јужне Угарске*. У уводном поглављу су обрађене теорије нације и национализма, као и медијског система у 19. веку. Такође је дат преглед политичке и етничке историје територије јужне Угарске.

Други део рада, **Визуелизација концепта мађарске политичке нације током последњих деценија 19. века у јужној Угарској** састоји се из уводног разматрања посвећеног политичкој и друштвеној клими уочи склапања Нагодбе 1867. године, на шта се надовезује државно уређење Краљевине Угарске. У поглављу *Аспекти визуелизације концепта мађарске политичке нације ...* У предмиленијумском периоду мађарска политичка нација је визуелизована путем репрезентативних

портрета посвећеним различитом типу личности, те поглавља која следе нозе назив *Слике владара из дома Хабзбурга као део галерије портрета у јавним установама у јужној Угарској*, *Репрезентација националних хероја као део галерије портрета у јавним установама у јужној Угарској*, *Репрезентација локалних власти као део галерије портрета у јавним установама у јужној Угарској*. Последње поглавље *Земаљска изложба 1885. године у Будимпешти и њени одјеци у јужној Угарској* обрађује излагачке стратегије које су преходиле Миленијуму, међу којим се истичу предмети примењене уметности у сврху креирања другости међу немађарским народима.

Трећи део дисертације насловљен је **Отелотворење мађарске националне идеје у Миленијумској прослави 1896. године и простор јужне Угарске**. Започиње поглављем *Политичка, друштвена и духовно-интелектуална клима која је претходила Миленијуму 1896. године*, затим следи објашњење различитих аспеката прославе под насловом *Миленијумске свечаности: тренутак између идеалне прошлости и сањане будућности*. Највећи простор у трећем делу посвећен је Миленијумској изложби, са акцентом на историјско сликарство које је настало поводом хиљадугодишњег јубилеја, обједињен поглављем *Миленијумска изложба: микрокосмос мађарске политичке нације*. Наредни одељак *Миленијумска споменичка култура* је посвећено споменицима подигнутим током 1896. године. Последње поглавље је посвећено ефемерним спектаклима и носи назив *Мађарска политичка нација између стварности и уметничке инсценације*.

Четврти део дисертације насловљен **Рецепција Миленијумске прославе у јужној Угарској на самом крају 19. и почетком 20. века**; у првом поглављу испитује се тенденција да се очува сећање на миленијумски ефемерни спектакл који се одржао 8. јуна 1896. у Будимпешти, како у центру тако и на периферији. У поглављима *Меморисање Празника круне у Торонталској жупанији: слика Дефиле банатских спахија пред царем Фрањом Јосифом I* и *Кулминација визије мађарске политичке нације: слика Одавање почасту Миленијуму Буле Бенџура* је акценат стављен на улогу историјског сликарства у очувању меморије на историјску процесију којом је прослављана мађарска нација и Света мађарска круна. Друго поглавље носи назив *Одјеци Миленијума у визуелним уметностима на простору јужне Угарске у првим деценијама 20. века* и обухвата нове иконографске и сликарске технике, поред већ устаљених, намењених величању мађарске нације. Треће поглавље *Концепт мађарске политичке нације у споменичкој култури на простору јужне Угарске у првим деценијама 20. века* посвећен је споменицима подизаним широм територије данашње Војводине, као и у Земуну у име мађарске нације и династичке лојалности.

Пети део рада, **Закључна разматрања** пружа свеобухватан поглед на претходно обрађене целину, при чему је потцртана важност уметности и визуелне културе у изградњи концепта мађарске политичке нације, како у центру, тако и на периферији Угарске. Такође је истакнута могућност даљег истраживања теме дисертације, што би додатно расветло војвођанско наслеђе.

Након тога следе, **Списак илустрација, Илустрације, Извори и литература и Биографија аутора.**

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Остварени резултати датог истраживања огледају се у домену обједињених уметничких дела и културтурних појава од којих је велики број био непознат научној, и широј јавности, што целокупни рад чини оригиналним делом. Осим тога, поједини уметнички радови коју су раније проучавани сагледани су у новом светлу, чиме је указано на њихову вишедимензионалност. Највећи допринос ове дисертације темељи се на свеобухватном сагледавању једне географске целине у одређеном хронолошком оквиру - у контексту средњеевропске, али и домаће стваралачке сцене. Поред тога, указано је на политичку моћ која је додељивана уметничкој делатности са могућношћу идентитетске изградње. Овом дисертацијом нису исцрпљени истраживачки ресурси, већ се отварају разноврсне могућности за даља истраживања и сагледавања богатог културног наслеђа на војвођанском простору.

6. Закључак: Докторска дисертација Јоване Миловановић „**Визуелизација концепта мађарске политичке нације у јужној Угарској током последњих деценија 19. и почетком 20. века**“ написана је у потпуности у складу са одобреном пријавом дисертације. Ауторка је аналитички и теоријски утемељено представила резултате свога истраживања које је подразумевало и теренски рад. Овом дисертацијом је из историографске визуре сагледала досадашња знања о употреби дела визуелне културе у изградњи концепта мађарске политичке нације, што је довело до уобличавања оригиналног и самосталног научног дела заснованог на познавању визуелног материјала, писаних извора, архивске грађе и референтне литературе. Коначно, колегиница Миловановић је приложеном дисертацијом савесно и критички интонирано интерпретирала и систематизовала велики корпус визуелних дела изведених у функцији *производње* идеје о мађарској политичкој нацији на размеђи 19. и 20. века, па стога комисија закључује да су се стекли сви неопходни услови за њену јавну одбрану.

Приложена научна дисертација

У Београду, 18. 11. 2022.

Потписи чланова комисије:

Др Саша Брајовић, редовни професор
Филозофски факултет у Београду
(председница испитне комисије)

Др Владимир Симић, ванредни професор
Филозофски факултет у Београду

Др Моника Бала, доцент
Филолошки факултет у Београду